

Norske krigsdekorasjoner til personell i handelsflåten 1940-1945, kriterier og praksis.

Det finnes tre norske krigsdekorasjoner. Det er Krigskorset med sverd, St. Olavsmedaljen med ekegren og Krigsmedaljen. I tillegg finnes Deltagermedaljen og Haakon VIIIs 70-årsmedalje, samt de såkalte frihetsdekorasjonene Haakon VIIIs Frihetskors og Haakon VIIIs Frihetsmedalje. Frihetsdekorasjonene er i ettertid regnet som de to siste av de norske krigsdekorasjonene. De har alle sin opprinnelse like før, under eller like etter andre verdenskrig.

Opptakten til krigsdekorasjonene

Da krigen brøt ut, fantes det ingen levende norsk tradisjon for dekorering av krigsinnsats.¹ Mangelen på krigsdekorasjoner ble bemerket; allerede i den første krigsmåned foretok general Otto Ruge to utmerkelsestegn innført. Det ene skulle være for personlig tapperhet i strid og det andre for andre fortjenester.² Ruges initiativ ble fulgt opp av general Fleischer i London. Fleischers forslag til krigskors fra august 1940 var «i alt vesentlig som foreslått av Ruge».³

I januar 1941 meddelte handelsminister Terje Wold Forsvarsdepartementet at det til hans departement var kommet forslag til innstiftelse av et hederstegn for sjøfolk «ved redning av menneskeliv eller for øvrig ved særlig fortjenstfull opptreden», altså en bragdbasert dekorasjon ved siden av Medaljen for edel dåd som departementet allerede administrerte, men ikke hadde utdelt under krigen. Wold var kommet under vær med at Forsvarsdepartementet arbeidet med et krigskors. Før han selv tok stilling til sjømannsdekorasjonen ønsket han å gjøre seg kjent med det nye krigskorsets statutter.⁴

I arbeidet med sin krigsdekorasjon innhentet Handelsdepartementet (HD) uttalelse fra Norsk sjømannsforbund. Sjømannsorganisasjonene hadde prinsipielt vært mot medaljer og hederstegn, særlig for redningsdåd som enhver sjømann anså som en selvsagt plikt. Et hederstegn for å stimulere til innsats hadde de derimot ikke noe imot. Det burde være felles for alle sivile, ikke bare sjøfolk.⁵

Nortraship støttet også forslaget om et hederstegn for sjøfolk, i form av et kors og en medalje. Begge dekorasjoner måtte brukes til påskjønnelse av «særlig fortjenstfull opptreden». Nortraships Londonsjef Ingolf Hysing Olsen eksemplifiserte med de fem norske skipene som

¹ I tillegg til at krigsdekorasjoner ikke var tilgjengelig, var tradisjonen med å tildele offiserer St. Olavs orden svekket. Mens samtlige generaler hadde St. Olavs orden av en eller annen grad i 1915, var det i 1924 fem av 13 og i 1939 én av sju, Rolf Normann Torgersen, *Ordener*, Oslo: Nye Atheneum, s. 104.

² FD KDR, Ruge til Kongen «Utmerkelsestegn» 22. april 1940.

³ RAFA, FD London, eske 2551, mappe 131, «Innstiftelsen av Krigskors og Krigsmedalje», udatert notat «Norske krigsdekorasjoner innstiftes».

⁴ RAFA, FD London, eske 2551, mappe 131, HD til FD, 24. januar 1941.

⁵ RAFA, FD London, eske 2551, mappe 131, Norsk sjømannsforbund til HD, 23. januar 1941.

nylig var bragt ut fra Sverige, mannskaper som hadde skutt ned fiendtlige fly med antiluftskyts og redningsbedrifter. Kapteinene som uten unntak hadde vist sin lojalitet og fulgt regjeringens ordre og ikke gått til nøytral eller tysk havn, burde påskjønnnes spesielt, for eksempel med et hederstegn, en minnemedalje eller et diplom undertegnet av kongen og parafert av stats-, handels- eller forsyningsministeren. Et slikt diplom eller hederstegn kunne for den saks skyld også tildeles andre sjøfolk som hadde vist særlig lojalitet og plikttroskap.⁶

Handelsdepartementets komité for utredning av disiplinære forhold i handelsflåten, nedsatt i desember 1940 med professor Wilhelm Keilhau som formann, stilte seg straks bak forslaget om et belønningssystem for handelsflåten.⁷ Man hadde sett hvordan andre stater, særlig Polen, hadde tatt utmerkelsestegn i bruk i sin propaganda, for eksempel i bilder av utdeling av dekorasjoner til offiserer, soldater og andre krigsdeltakere. En sjømann som skjød ned et fiendtlig fly eller skadet en ubåt, burde påskjønnnes. I tillegg ville komitéen påskjønne lang tids god tjeneste. Etter som handelsflåten var bevæpnet og sjøfolkene var involvert i krigshandlinger på lik linje med Marinen, burde Krigskorset og Krigsmedaljen utdeles til alle som skulle belønnes. Men det måtte oppstilles egne regler for handelsflåtens folk.

Det ble nedsatt et utvalg med representanter fra Forsvarsdepartementet, Utenriksdepartementet og Handelsdepartementet.⁸ Utvalget utarbeidet på grunnlag av Fleischers utkast forslag til statutter for et krigskors og en krigsmedalje. Krigskorset er innstiftet ved kongelig resolusjon 23. mai 1941. I sitt forslag sier utvalget at Ruge og Fleischer begge hadde gått inn for at Krigskorset foruten for personlig innsats i kamp også skulle kunne tildeles for andre særlige fortjenester av landets forsvar, militært eller sivilt. Dette fordi det etter utvalgets mening fantes kandidater som hadde gjort seg fortjent til en så høy utmerkelse uten å ha deltatt direkte i kampene.

Krigskorset med sverd

Krigskorset med sverd var – og er – Norges høyeste krigsdekorasjon.⁹ Etter de opprinnelige statutter er den tildelt dem som på særlig fremragende måte utmerket seg ved personlig tapperhet eller ledelse av troppeavdeling, fartøy eller flyavdeling under kamp. Det er også tildelt for andre særlige fortjenester av Norges forsvar ved fremragende militær eller sivil virksomhet under krig. I de tilfeller Krigskorset ble tildelt for personlig innsats i kamp, var båndet forsynt med et sverd. Både norske og utenlandske militære og sivile kunne tildeles Krigskorset. Hvis mottakeren igjen gjorde seg fortjent til krigskors, ble båndet forsynt med en stjerne hver gang. Fordi det kunne være uklart om en innsats hadde foregått i kamp eller ikke, ønsket Forsvarsdepartementet å endre krigskorsets statutter slik at det alltid skulle være utstyrt

⁶ RAFA, FD London, eske 2551, mappe 131, Nortraship til HD, 6. februar 1941.

⁷ RAFA, FD London, eske 2551, mappe 131, innstilling fra HDs komité for disiplinære forhold i handelsflåten, 27. februar 1941.

⁸ Oberst Ole Jacob Broch, FD, formann, legasjonsråd Hans Christian Berg, UD og konsul Stig Thobroe Olmer, HD.

⁹ Innehavere av St. Olavs Ordens Storkors i kjede har etter Hoffrangreglementet gang og sete foran alle innehavere av Krigskorset med sverd. General Otto Ruge fikk Storkors i kjede og kan sies å være Norges høyest dekorerte mann.

med sverd. Her tenkte departementet særlig på hemmelig militær virksomhet.¹⁰ 18. mai 1945 ble statuttene endret slik at Krigskorset bare kunne deles ut for personlig tapperhet eller ledelse i kamp eller lignende bedrift. Fra da av var det alltid utstyrt med sverd. For dem som igjen gjorde seg fortjent til Krigskorset, ble båndet forsynt med et nytt sverd hver gang.

St. Olavsmedaljen med ekegren

St. Olavsmedaljen var innstiftet i 1939, opprinnelig til «belønning av fortjenester ved utbredelse av kjennskap til Norge i utlandet, og fremme av forbindelsen og samfølelsen mellom det utflyttede Norge og Hjemlandet.» Den kunne fra 6. februar 1942 også deles ut for personlig innsats for Norges sak i krigstid. Siden 22. mars 1943 skal St. Olavsmedaljen utstyres med en ekegren når den tildeles for tapperhet i strid. 6. oktober 1943 ble det besluttet at den som igjen gjorde seg fortjent til St. Olavsmedaljen, skulle motta en ny ekegren i sølv for hver gang. St. Olavsmedaljen med ekegren er også tildelt personer som fortsatt seilte etter tre krigsforlis, visst nok på kongens forlangende.¹¹

St. Olavsmedaljen med ekegren ble frem til 2009 tildelt av Kongen, og alle innstillinger gikk til St. Olavs Ordens kanselli. Fra da av tildeles St. Olavsmedaljen av Kongen i statsråd som de øvrige krigsdekorasjonene.

Haakon VIIIs Frihetskors og Haakon VIIIs Frihetsmedalje

Det viste seg under krigen at det var behov for å kunne påskjønne innsats som ikke var i kamp eller lignende situasjoner. De såkalte *frihetsdekorasjonene*, Haakon VIIIs Frihetskors og Haakon VIIIs Frihetsmedalje, er opprettet i statsråd 18. mai 1945 for å fylle dette behovet. Kriteriet for tildeling var etter statuttens paragraf 1: «Haakon 7de's Frihetskors kan utdeles til norske eller utenlandske militære og sivile som har innlagt seg særlige fortjenester av Norges sak ved fremrakende militær eller sivil virksomhet under krig.» Frihetskorset rangerte i 1945 som nummer tre blant krigsdekorasjonene, etter Krigskorset med sverd og St. Olavsmedaljen med ekegren. Frihetsmedaljen rangerte etter Krigsmedaljen.

I 1946 ble det besluttet at Frihetskorset ikke skulle tildeles sivile eller militære tjenestemenn for administrativt arbeid. Heller ikke sivil innsats under felttoget i Norge i 1940 eller det å ha vært konsentrasjonsleirfange skulle dekoreres med frihetsdekorasjoner. Det er delt ut 14 frihetskors til medlemmer av de norske væpnede styrker i perioden 1945–50. Tildelingene opphørte (formelt) 1. januar 1950.

Tildelingen av Haakon VIIIs Frihetskors ble gjenopptatt i 1986 i forbindelse med vurderingen av krigsseilerne. Årsaken var at Krigsdekorasjonsrådet av 1986 (KDR) oppfattet det slik at Krigskorset (uten sverd) ble erstattet av Haakon VIIIs Frihetskors 18. mai 1945. Da ingen fra handelsflåten var tildelt Krigskorset med sverd, ble Haakon VIIIs Frihetskors å betrakte som

¹⁰ FD KDR, FD til H.O.K., S.O.K., F.F.K. og ob. Broch, 12. juli 1943.

¹¹ Torgersen, *Ordener*, s. 156.

den høyeste dekorasjon personell fra handelsflåten kunne få. Haakon VIIIs Frihetskors rangerer siden 1986 som nummer to blant norske krigsdekorasjoner, etter Krigskorset, men foran St. Olavsmedaljen med ekegren.¹²

Krigsmedaljen

Krigsmedaljen ble innført ved kongelig resolusjon 23. mai 1941, samtidig med Krigskorset, og var ment å være enklere å få. Statuttene sier at norske eller utenlandske militære og sivile som under krig har ytet Norges forsvar tjenester, kan påskjønnnes med Krigsmedaljen. Dersom noen ble tildelt Krigsmedaljen en gang til, ble den forsynt med en stjerne. Helt opp til tre stjerner var mulig.

Ved innføringen av Haakon VIIIs Frihetskors og Haakon VIIIs Frihetsmedalje 18. mai 1945 ble det bestemt at Krigsmedaljen skulle deles ut til alle som hadde falt for Norges sak. I praksis de som falt under utøvelsen av organisert virke, slik at sjøfolk som omkom som følge av krigshandlinger til sjøs, fikk Krigsmedaljen post mortem. De som omkom som følge av sykdom, ulykker mv, tilkom ikke Krigsmedaljen post mortem.

I forbindelse med gjennomgangen av norske sjøfolks innsats under andre verdenskrig ble Krigsmedaljen gjenopptatt ved kgl.res. av 21. september 1979 for Nortraship og ved kgl.res. av 13. november 1981 for Marinen.

Deltagermedaljen

Forsvarsdepartementet kunngjorde i september 1945 at en nyopprettet deltakermedalje og diplom kunne tildeles menn og kvinner som tok aktiv del i krigen som stridende eller i aktiv hjelpetjeneste. Det ble senere bestemt at den ikke skulle tildeles post mortem.

Forsvarsdepartementet presiserte i november 1945 retningslinjer for utdeling av Deltagermedaljen.¹³ Alle som hadde deltatt i kamp og/eller var blitt såret kunne tildeles denne medaljen. For norsk og alliert militært personell som deltok i krigen i Norge i 1940, uten å komme i kamp, var kravet minst fem dagers deltagelse. For sivile som under krigen i Norge i 1940 utførte arbeid i «nær tilknytning til de militære styrker» var kravet det samme som for de militære styrker, fem dagers deltagelse. Det var her tenkt på jernbanepersonell, telegrafpersonell o.l.

For tjeneste i norske væpnede styrker utenlands eller handelsflåten utenfor Norge var kravet til deltagelsens varighet fire måneder. Dette kravet kunne fravikes for personell som rykket inn i Norge ved frigjøringen i 1945.

¹² FD KDR, Kanselliet Kgl. St. Olavs Orden til KDR, 12. desember 1986.

¹³ RA, FDs dekorasjonskanselli, kopibok, FD til FO 27. november 1945 «Retningslinjer for utdeling av Deltagermedaljen», signert Jens Chr. Hauge.

Personell som ble oppsatt i Norge vinteren 1944–45 og deltok i frigjøringen av Finnmark, var tildelingsberettigede etter én måneds tjeneste. Det samme gjaldt alliert personell som deltok i Norges frigjøring 8. mai til 1. oktober 1945.

Forsvarsdepartementet understreket at mottagere av Deltagermedaljen måtte ha utvist «god nasjonal holdning under okkupasjonstiden». Personell som i tillegg til å ha gjort seg fortjent til Deltagermedaljen under felttoget i 1940, på ny gjorde seg fortjent til medaljen, fikk rosett på båndet.

I statuttene ble det altså lagt opp til at handelsflåtens personell ville få Deltagermedaljen for fire måneders fartstid på skip tilhørende Nortraship. Dette la også Nortraship til grunn. Handelsdepartementet var imidlertid uenig, og mente at det ville være vanskelig å skille mellom dem som seilte for Nortraship, og dem som fraktet livsviktige forsyninger mellom steder i Norge. Dessuten mente Handelsdepartementet at det å dele ut deltakermedaljer til personell i handelsflåten ville være med på å devaluere Krigsmedaljen. Det samme skal Sjømannsorganisasjonenes Fellesråd ha ment.¹⁴ Opprinnelig er folk i handelsflåten ikke tildelt Deltagermedaljen, men det har skjedd senere.

De av handelsflåtens personell som tjenestegjorde på skip som støttet britiske foretagender, som landgangen i Nord-Afrika, konvoier til britiske og sovjetiske havner og til Malta, kunne potensielt gjøre seg fortjent til britiske operasjonsmedaljer, som «*Atlantic Star*», «*Africa Star*» og «*Italy Star*». Det var imidlertid ene og alene britiske myndigheter som kunne dele ut disse dekorasjonene, og de forutsatte at mottakeren ikke hadde blitt tildelt noen form for tilsvarende dekorasjon, som for eksempel en norsk deltakermedalje.¹⁵

Dekorasjonenes innbyrdes rekkefølge

Krigsdekorasjonenes innbyrdes rekkefølge etter vedtak i 1986:

- 1 Krigskorset med sverd
- 2 Haakon VIIIs Frihetskors
- 3 St. Olavsmedaljen med ekegren
- 4 Krigsmedaljen
- 5 Haakon VIIIs Frihetsmedalje
- 6 Deltagermedaljen 9. april 1940–8. mai 1945

Dekorasjonspraksis for handelsflåten

I retningslinjene for utdeling av krigsdekorasjoner til norske sjømenn fastsatt av Handelsdepartementet i London 1. oktober 1941, presiserte departementet at retningslinjene

¹⁴ RA, KDK, kopibok 29.4.1946–9.9.1946.

¹⁵ RA, KDK, kopibok 1.1.1950–29.4.1950.

var veiledende, og at skjønn måtte utvises.¹⁶ Retningslinjene fungerte som tolkning og presisering av statuttene gitt for den enkelte dekorasjon, og ble vedtatt etter at dekorasjonene var innstiftet. Handlinger som kunne dekoreres inkluderte det å utmerke seg ved fiendtlig angrep, skyte ned fly, ødelegge fiendtlig ubåt, og redningsdåd under krigsforlis. Dessuten kunne fremragende navigasjon ved blokadebryting gjøre en fortjent til dekorasjon. Ved særlig fremragende tilfeller ville Krigskorset komme til anvendelse. Forslag til dekorering av skipsbefal og mannskaper skulle sendes av skipsføreren via Nortraship til Handelsdepartementet, mens innstilling av skipsfører ble fremmet direkte av Nortraship. Øyenvitner eller andre som hadde skaffet seg pålitelige opplysninger om den handling eller den virksomhet som burde vært påskjønnnet, kunne også fremme innstilling om dekorasjon. Det ble ansett som særlig viktig at så utførlige opplysninger som mulig ble skaffet til veie i hvert enkelt tilfelle.¹⁷ Det ble bestemt at personell i handelsflåten kunne tildeles Krigsmedaljen for 18 måneders seiling i faresonen.¹⁸ Det samme kunne de som uavhengig av fartstid seilte videre på norske skip etter første krigsforlis. Videre seilas etter tredje krigsforlis, utløste dekorasjon med St. Olavsmedaljen med ekegren.

Da de første tildelinger av norske krigsdekorasjoner fant sted i desember 1941, var det til folk fra handelsflåten. Tre skipsførere og to maskinmestere fikk Krigskorset for evakuering av allierte soldater fra Dunkerque og for å bringe kvarstabåter med verdifull last i sikkerhet. De første krigsmedaljer gikk også til krigsseilere.

Krigsmedaljen for bragd over tid, her 18 måneders seilas i faresonen, ble ikke tildelt mer enn én gang til samme mottaker. Heller ikke de som seilte mer enn 18 måneder, hvor noe av tiden var etter et krigsforlis, fikk stjerne til Krigsmedaljen. Krigsseilere som ikke ble tildelt Krigsmedaljen for bragd separat, fikk kun én krigsmedalje, altså ingen stjerne. De som ble tildelt Krigsmedaljen, og senere kjempet og falt for Norges sak, ble ikke tildelt Krigsmedaljen på ny.

Utenlandske sjøfolk tilkom i utgangspunktet krigsdekorasjoner på samme måte som norske. Men det var ofte vanskelig å finne pårørende til dem som omkom, eller i det hele tatt finne ut hvilke utenlandske sjømenn som hadde seilt med norske skip. Mange av dem seilte også bare i perioder, slik at dokumentasjonen ble et problem. Allikevel er det et antall utenlandske statsborgere som er dekorert for å seile for Nortraship under andre verdenskrig. Britiske sjøfolk kunne ikke tildeles Krigsmedaljen post mortem.¹⁹ Britiske myndigheter mente også at

¹⁶ RA, Statsministerens kontor, S-1005/A/Aa/L0001, referat fra regjeringskonferanse 1. oktober 1941, sak 3; RAFA-2035, eske 296, mappe 902.1, FDs notat av 8. februar 1943; RAFA-2035, eske 298, mappe 902.3, S.O.K. til KDK, 6. juli 1942.

¹⁷ RA/S-3545/G/Gh/Ghf/L_0051, Direktoratet for sjømenn, registeravdelingen, krigsmedaljer, Erstatnings- og gjenopptakelsessaker vedrørende krigsdekorasjoner, retningslinjer av 1. oktober 1941.

¹⁸ Vedtaket kom trolig på dette tidspunkt fordi medaljeprodusenten Spink & Son i London hadde meddelt at krigsmedaljene kunne leveres i november. 18-månederskravet innebar at utdelingen kunne starte straks. Det hastet med å komme i gang. I sitt forslagsnotat fra desember 1940 hadde generalkonsul Lars Christensen nevnt at det hadde vært visse bemanningsproblemer i amerikanske havner. (RAFA, FD London, eske 2551, mappe 131) Krigsmedaljen skulle gjøre det mer attraktivt å seile enn å forsøke å stikke seg bort i det fortsatt nominelt nøytrale USA.

¹⁹ RA, FD, KDK, kartotekskap, kartotekkort Hull, Ronny.

dersom en britisk borger ble tildelt Krigsmedaljen for bragd over tid, var den å regne som en operasjonsmedalje, og vedkommende kunne da ikke tildeles britiske *stars*.

I følge Arbeidsinstruks ved utdeling av Krigsmedaljer etc., fantes det en liste over «*bad elements*». Eventuelle dekoreringer skulle sjekkes mot denne og mot rulleblad, slik at bare de med god vandel kunne bli tildelt en dekorasjon.²⁰

Etter krigen gikk skipene fra Nortraship tilbake til sine respektive eiere. Det innkom derfor ikke flere forslag til dekorering tjenestevei via Nortraship. De hadde imidlertid brakt i erfaring at sjøfolk av ymse årsaker søkte om Krigsmedaljen, og de hadde som regel den nødvendige tjenestetid. Imidlertid foreslo Nortraship at departementet skulle be søkerne om selv å dokumentere fartstid. Årsaken til det var at Nortraship var av den oppfatning at det i de fleste tilfeller der sjøfolk ikke hadde fått sin dekorasjon, var det sjøfolkenes egen skyld.²¹

Etter dette ble ordningen at krigsseilerne selv måtte søke om tildeling av Krigsmedaljen for fartstid. Handelsdepartementet kunngjorde flere ganger i både dagspressen og sjømannsorganisasjonenes medlemsblader at de sjømenn som mente de oppfylte betingelsene, kunne søke om tildeling av Krigsmedaljen. Det ser imidlertid ut til at det i praksis skjedde i svært liten grad. Via NTB ble det i september 1950 kunngjort at det ikke ville bli tatt hensyn til søknader om tildeling av Krigsmedaljen som kom inn etter utgangen av 1950.²²

19 personer fra handelsflåten ble frem til 1950 tildelt Krigskorset. Nærmere 280 av handelsflåtens personell ble tildelt St. Olavsmedaljen med ekegren. Av mottakerne av St. Olavsmedaljen med ekegren, var det ti utenlandske statsborgere og én kvinne.²³ Krigsmedaljen ble tildelt omkring 6 200 personer i handelsflåten. I tillegg fikk mer enn 2 300 mannskaper fra handelsflåten Krigsmedaljen post mortem. 20 personer fikk Medaljen for edel dåd i sølv.

Totalt ble det delt ut ca. 20 000 norske krigsdekorasjoner i perioden 1940–56, herunder frihetsdekorasjonene. I oversikten under vil tall for dekorasjoner for å falle for Norges sak, altså Krigsmedaljen post mortem, behandles for seg. Kildegrunnlaget er i mange tilfeller svært mangelfullt, og for flere av dekorasjonsmottakerne er det i kildene få opplysninger. Det er derfor ikke mulig i dag å finne helt presise oversikter over dekorasjonsmottakerne. Med store forbehold om feil, manglende opplysninger i kildene, samt omtrentlige tall, er antall dekorasjoner fordelt som følger:

²⁰ RA/S-3545/G/Gh/Ghf/L_0051, Direktoratet for sjømenn, registeravdelingen, krigsmedaljer, Erstatnings- og gjenopptakelsessaker vedrørende krigsdekorasjoner, Arbeidsinstruks ved utdeling av Krigsmedaljer etc.

²¹ RA/S-3545/G/Gh/Ghf/L_0051, Direktoratet for sjømenn, registeravdelingen, krigsmedaljer, Erstatnings- og gjenopptakelsessaker vedrørende krigsdekorasjoner.

²² Samme sted.

²³ RA/S-3545/G/Gh/Ghf/L_0051, Direktoratet for sjømenn, registeravdelingen, krigsmedaljer, Erstatnings- og gjenopptakelsessaker vedrørende krigsdekorasjoner, Arbeidsinstruks ved utdeling av Krigsmedaljer etc. Margit Johnsen, «Malta-Margit», er eneste kvinne overhodet tildelt St. Olavsmedaljen med ekegren.

6 500 til handelsflåten, 3 800 til Marinen, 1 500 til sivile, 800 til Luftforsvaret, 700 til Hæren og 8 til Kystartilleriet. Dessuten gikk det 300 dekorasjoner til personer hvis tilknytning til Forsvaret det ikke har latt seg gjøre å identifisere.

Krigsmedaljen post mortem for å kjempe og falle for Norges sak ble fordelt omtrent slik: 2 350 til handelsflåten, 800 til Marinen, 750 til Hæren, 400 til Hjemmestyrkene, 300 til Luftforsvaret og 110 til de hemmelige tjenester.

Flere utenlandske statsborgere ble tildelt dekorasjoner. Disse er fordelt omtrent slik: 1 300 til briter, 1 000 til svensker, 450 til amerikanere, 200 til franskmenn, 130 til dansker, 100 til kanadiere og 40 til sovjetiske borgere. I tillegg ble mellom 1 og 20 personer fra følgende nasjoner og stater dekorert: Polen, Nederland, Sveits, Færøyene, Australia, Belgia, Brasil, Estland, Finland, India, Island, Jugoslavia, Kina, Latvia, Mexico, Spania, Chile, Italia og Østerrike.²⁴

Sju franske avdelingsfaner er dekorert med Krigskorset; byen Schaffhausen i Sveits er tildelt Haakon VII's Frihetskors.

Det kan være vanskelig å skille ut hvem som ble tildelt Krigsmedaljen for en enkelt bragd, og hvem som fikk den for bragd over tid. Et eksempel på dette er tildeling av Krigsmedaljen til 147 norske sjømenn, to belgiske, to svenske og én dansk sjømann. Om dem heter det: «Hvor intet motsat er anført har vedkommende 18 maaneder eller lengere fartstid i faresonen.»²⁵ Videre er det uklare skiller, altså at noen er dekorert for bragd over tid, men at de også nevnes med en eller flere bragder eller fortsatt seiling etter krigsforlis i innstillingen. For eksempel to nordmenn, den ene en maskinist som etter at skipet hans ble bombet, deltok i «hurtig slukning av brannbomber på dekk og i lasten.» Den andre, en styrmann, krigsforliste først en gang. Det neste skipet han mønstret på ble senket av tyske bombefly. Vedkommende betjente ett av maskingeværene om bord, og det lyktes dem å skyte ned et av de tyske flyene. Deretter mønstret han på et tredje skip. Han hadde også mer enn 18 måneder i faresonen.²⁶ I disse tilfellene er det vanskelig å si hvilken variant av Krigsmedaljen de er tildelt, om den er gitt for en enkeltstående bragd, for kombinasjonen av en enkelt bragd og bragd over tid, eller bare bragd over tid, men hvor særlige handlinger også ble nevnt.

Det ble på slutten av 1970-tallet bestemt at utdeling av Krigsmedaljen og Krigsmedaljen post mortem skulle gjenopptas for krigsseilere og for Marinens personell.

Dokumentasjonsproblemene så lang tid etter, førte til at dette kun gjaldt kvantifiserbare bragder, altså bragd over tid, å kjempe og falle for Norges sak eller videre seilas etter krigsforlis. Tildelingen av Krigsmedaljen til personell i handelsflåten ble delegert til Direktoratet for sjømenn, mens for Marinens personell ble kompetanse delegert til

²⁴ Kildene er svært sparsomme med opplysninger, slik at det ofte er umulig å avgjøre akkurat hva en mottaker ble dekorert for. Tallene som presenteres i avsnittene over er derfor omtrentlige, og ikke absolutte.

²⁵ RA Statsrådssekretariatet, konsept til statsrådsprotokollen, 9. oktober 1942.

²⁶ RA Statsrådssekretariatet, konsept til statsrådsprotokollen, 9. oktober 1942.

Forsvarsdepartementet, som delegerte kompetansen til Sjøforsvarsstaben.²⁷ 10 755 personer ble tildelt Krigsmedaljen mellom desember 1979 og august 1987.²⁸ Det er ikke kjent hvor mange av disse mottakerne som var fra handelsflåten. Antageligvis var det handelsflåtens personell som fikk langt de fleste krigsmedaljene. Det er i dag Sjøfartsdirektoratet som tildeler Krigsmedaljen for 18 måneders fartstid til personell i handelsflåten. Det deles ut én til to hvert år, etter søknad.

Dekorasjons- og ordensutvalget for krigsseilerne (DOK), det såkalte Horve-utvalget, uttrykte i 1983 misnøye med Forsvarsdepartementets holdning til krigsseilerne «gjennom hele etterkrigstiden».²⁹ Horveutvalget viste til vanskeligheter med Nortraship-saken, krigsinvalidsaken, engangsgodtgjørelsen og altså dekorasjoner til krigsseilerne. Departementets syn var at det så lenge etter andre verdenskrig ville være for vanskelig å vurdere de faktiske omstendigheter og følge de samme retningslinjer som på 1940-tallet. Dette ville ikke Horveutvalget gå med på. For å illustrere den urett de mente handelsflåtens personell var utsatt for, påpekte de at mens Marinen besto av 6 000–6 500 mann under krigen, utgjorde krigsseilerne i handelsflåten om lag 32 000 mann, uten at dette hadde medført tilsvarende antall dekorasjoner. Tjenesten var den samme, tapsraten var den samme, men handelsflåtens personell hadde bare mottatt 19 krigskors mot Sjøforsvarets 41 krigskors.³⁰

I 1986 gjenopptok regjeringen utdelingen av krigsdekorasjoner til krigsseilere i handelsflåten for individuelle, enkeltbragder.³¹ For alle andre grupper gjaldt fortsatt regjeringens administrative beslutning fra 1949 om ikke å fremme flere innstillinger til krigsdekorasjoner.³² Forsvarsdepartementet fikk ansvaret for å innstille personell fra handelsflåten til dekorasjoner for bragd. For å ivareta disse sakene, nedsatte Forsvarsdepartementet et krigsdekorasjonsråd (Krigsdekorasjonsrådet av 1986, i det følgende KDR) som skulle «ta standpunkt til fremsatte forslag til dekorering av sivilt personell som seilte på norske og allierte skip under andre verdenskrig.»³³ Aktuelle dekorasjoner var Haakon VIIIs Frihetskors, St. Olavsmedaljen med ekegren, Krigsmedaljen, og Haakon VIIIs Frihetsmedalje.³⁴ KDR gikk bredt ut i alle landets aviser, og ba om forslag på personer som burde vært dekorert for bragd. I mars 1988 var det kommet inn 207 forslag til dekoreringer.

²⁷ FD KDR, permen «Krigsdekorasjoner 1990», fane «Krigsmedaljen».

²⁸ Norges statskalender 1988, s. 564.

²⁹ FD KDR, mappe «Skriv og notater 1988», DOK til FD 11. oktober 1983 «Dekorering av krigsseilerne».

³⁰ Horveutvalgets tall, gjengitt i FD KDR, mappe «Skriv og notater 1988», DOK til FD 11. oktober 1983 «Dekorering av krigsseilerne». Horveutvalget mente at konvoitjeneste var det samme enten man var i et handelsfartøy eller et marinefartøy. De tok ikke hensyn til at flere av krigskorsene som ble tildelt marinens personell ble tildelt for spesialtjeneste og offensive operasjoner.

³¹ Kgl.res. av 24. oktober 1986. Til å sitte i rådet ble oppnevnt: rektor Geirmund Ihle (formann), assisterende direktør Arne Flåtrud, kansellisjef Kjell Hansen, kommandør Øivind Schau, kommandørkaptein Roald Henry Christensen, formann Arne Mathisen, underdirektør Reidar Volden (hovedsekretær).

³² FD KDR, «Forord» i «Krigsdekorasjoner: oversikt fra KDR 1990».

³³ Da KDR i 1987 ble kjent med at kopier av HDs kgl. resolusjoner fra krigens dager var kommet til rette, og at sjømenn som Horveutvalget hadde foreslått dekorert allerede var dekorert med Krigsmedaljen for de samme forhold, besluttet rådet ikke å overprøve tidligere tildeling av krigsdekorasjoner så sant ikke nye opplysninger tilsa det eller det kunne påvises direkte feil eller sannsynliggjort feilbedømmelse i den tidligere saksbehandling.

³⁴ Statuttene for Krigsmedaljen var endret ved kgl.res. av 21. september 1979 i forbindelse med gjenopptatt tildeling av denne medaljen for 18 måneders tjeneste i faresonen. Ved kgl.res. av 22. april 1988 kunne krigsmedaljen igjen tildeles for individuell innsats (bragd).

Krigsdekorasjonsrådet innstilte seks krigsseilere fra handelsflåten til Haakon VIIIs Frihetskors, 44 sjømenn til St. Olavsmedaljen med ekegren og 35 krigsseilere til Krigsmedaljen for bragd. Frihetskorsene ble tildelt ved kgl.res. 22. april 1988, St. Olavsmedaljen med ekegren ble tildelt på ukjent dato. Offisiell tildeling av medaljene i verdige former ble vektlagt. Tidligere upersonlige utdelinger per post hadde virket sårende på mottakerne og hadde ikke brakt ro over disse sakene.

Det store flertall av handelsflåtens folk som kunne vise til mer enn 18 måneders samlet tjenestetid, var altså per 1987 dekorert med Krigsmedaljen for dette. Regjeringens anliggende med Krigsdekorasjonsrådet av 1986 var å rette opp det inntrykk som syntes skapt av at myndighetene hadde nedvurdert krigsseilernes innsats. Flere av de innsendte forslag til dekorering understreket belastningen ved langvarig og sammenhengende sjøtjeneste under krigsforhold. Med tanke på at hele sjømannsstandens krigsinnsats burde dekoreres, foreslo Krigsdekorasjonsrådet at alle som hadde seilt mer enn 54 måneder i alliert fart mellom 1. september 1939 og august 1945 skulle tildeles Haakon VIIIs Frihetsmedalje. Pr. 1990 var antall frihetsmedaljer tildelt av Krigsdekorasjonsrådet av 1986 kommet opp i ca. 12 500.³⁵ Kriteriene for tildeling av Haakon VIIIs Frihetsmedalje er altså strengere enn dem for tildeling av den høyere rangerte Krigsmedaljen, hva gjelder fartstid i handelsflåten. Sannsynligvis fordi svært få nordmenn var tildelt Haakon VIIIs Frihetsmedalje, og da tildelingene til handelsflåten fant sted, ville ingen av dem bære dekorasjonene til uniform, i rangert rekkefølge. For mottakerne av Haakon VIIIs Frihetsmedalje, var det den samlede dekorering, med både Krigsmedaljen og Haakon VIIIs Frihetsmedalje, som ville uttrykke statens anerkjennelse av deres svært langvarige bragd. KDR så sannsynligvis rangeringen som uproblematisk.

Redningsdåd til sjøs

Under andre verdenskrig ble ca. 4 000 sjømenn fra mer enn 90 fartøyer reddet av besetningsmedlemmer på norske skip. Få av dem som med livet som innsats gjennomførte disse redningene, ble dekorert for det. De som omkom under utførelse av redningsdåd, ble tildelt Krigsmedaljen post mortem. Medaljen for edel dåd ble kun tildelt i svært spesielle tilfeller. De 4 000 redningene ble ikke gjenstand for dekorering, nettopp fordi det var så mange av dem, og ikke minst fordi det ble regnet som enhvers plikt, selv under fare for torpedoangrep. Krigsdekorasjonsrådets standpunkt var i 1990 det samme som Handelsdepartementets under andre verdenskrig, at redningsdåder isolert sett ikke hjemlet krigsdekorering.

Noen konklusjoner og oppsummeringer

Handelsflåtens personell var de første som ble tildelt både Krigskorset og Krigsmedaljen, om man holder de kongelige tildelinger utenfor. Av totalt omkring 43 000 tildelte dekorasjoner for innsats 1940 (1939)–1945, ble omkring 32 000 tildelt personell fra handelsflåten.

³⁵ FD KDR av 1986, «Haakon VIIIs Frihetsmedalje: kort historikk/status», i «Krigsdekorasjoner: oversikt fra KDR 1990».

Alle krigsdekorasjonene, med unntak av Krigskorset med sverd, er tildelt personer fra handelsflåten.³⁶ De er den eneste gruppen som har fått forslag til bragddekorasjoner behandlet etter 1952. De er også, med ett unntak, de eneste hvor tildelinger for bragd har funnet sted etter 1956 for innsats under andre verdenskrig.

Dekorasjoner har blitt benyttet for å vise statens og samfunnets anerkjennelse for innsats, både for å motivere underveis, og for å vise takknemlighet i ettertid.

Kilder

Digitalarkivet

Nygaardsvold-regjeringen i London, Referatprotokoller statsråd 1940-45

Riksarkivet

Direktoratet for sjømenn, RA/S-3545/G/Gh/Ghf/L_0051

Forsvarsdepartementet (FD i London 1940–45)

Forsvarsdepartementets dekorasjonskanselli

Forsvarsdepartementets dekorasjonskanselli, kartotekskap

Forsvarsdepartementet, Krigsdekorasjonsutvalget av 1945, 1945–1956 RA/RAFA-1233

Forsvarsdepartementet, arkivet 1940–1945, 1940–1946 RA/RAFA-2062

Forsvarsdepartementet, referatprotokoller 1945–1992

Forsvaret, FO II, 1945–1946 RA/RAFA-3915

Regjeringsprotokoller 1945–1956

Handelsdepartementet, referatprotokoller 1945–1947

Statsministerens kontor, S-1005/A/Aa/L0001

Forsvarsdepartementets arkiv

Krigsdekorasjonsrådets arkiv, FD KDR

Utmerkelser, 532

Litteratur

Gjems-Onstad, Erik (red.). *Krigskorset og St. Olavsmedaljen med ekegren*. Oslo: Grøndahl Dreyer, 1995.

Torgersen, Rolf Normann. *Ordener*. Oslo: Nye Atheneum, 1987.

³⁶ Ved endringen i mai 1945, hvor Krigskorset ble tatt bort som dekorasjon, slik at bare Krigskorset med sverd skulle benyttes, kunne alle som var tildelt Krigskorset, benytte sverd dersom de selv ønsket.

Forkortelser

DOK	Dekorasjons- og ordensutvalget for krigsseilerne
FD KDR	Forsvarsdepartementets krigsdekorasjonsråd
F.F.K.	Flyvåpnenes felleskommando
FO	Forsvarets overkommando
HD	Handelsdepartementet (Departementet for handel, sjøfart, industri, håndverk og fiskeri)
H.O.K.	Hærens overkommando
K.D.K.	Krigsdekorasjonskanselliet
Nortraship	Norwegian Shipping and Trade Mission
NTB	Norsk Telegrambyrå AS
RAFA	Riksarkivet Forsvarsarkivet
S.O.K.	Sjøforsvarets overkommando
UD	Utenriksdepartementet